

Aansprakelijkheid van scholen

Sinds onder meer het NRC Handelsblad in maart 2006 berichtte dat steeds meer ouders de school aansprakelijk stellen voor letsel of schade aan spullen van hun kinderen, lijkt de aansprakelijkheid van scholen in toenemende mate belangstelling te genieten, in elk geval van de media. De (gepubliceerde) rechtspraak over dit onderwerp laat een wisselend beeld zien.

mw.mr. B.M. Paijmans*

1. Inleiding

Ten aanzien van de aansprakelijkheid van scholen voor (gym)ongevallen lijken er niet meer geschillen in rechte te worden uitgevochten dan in de decennia hiervoor. Anders is het voor geschillen over pesten en de kwaliteit van onderwijs. In deze laatste categorieën lijkt het aantal uitspraken in de afgelopen jaren sterk te zijn toegenomen. Dit geldt evenwel niet voor de uitkomst van deze geschillen: nog steeds zijn scholen (veel) vaker aansprakelijk voor (gym)ongevallen dan voor pesten of de kwaliteit van onderwijs.

Met de uitspraak van de Hoge Raad op 28 oktober 2011¹ kan aan de voormelde aansprakelijkheids geschillen een nieuwe categorie worden toegevoegd, de aansprakelijkheid van scholen voor het niet-afsluiten van een adequate verzekering, en ook direct worden geschrapt. Toegevoegd, omdat de 17-jarige studente – naar ik verwacht in navolging van de jurisprudentie over de verzekeringsplicht van werkgevers – op het idee is gekomen om haar school op die grond aan te spreken. Geschrapt, omdat Hof en Hoge Raad deze verzekeringsplicht niet hebben willen aanvaarden, zodat het – op zichzelf niet irreële – idee waarschijnlijk met dit arrest in de kiem zal zijn gesmoord. Niettemin is de uitspraak zeer interessant om te bespreken. Voor een samenvatting van het arrest verwijs ik

korthedshalve naar uitspraak 1 van de Jurisprudentie Onderwijswetten in dit nummer.

De kernvragen van dit arrest hebben concreet betrekking op de door het roc gesloten ongevallenverzekering. Mocht de studente op basis van de mededeling in de OER verwachten dat het roc een verzekering had gesloten die schade ontstaan tijdens de kartwedstrijd zou dekken? Rustte op het roc in het algemeen een verplichting een verzekering te sluiten die dekking zou bieden voor schade tijdens de kartwedstrijd? Deze kernvragen zijn zo nauw geworden door de keuzes in eerste aanleg en in hoger beroep. Toch wringt er mijns inziens in casu iets, want hoe zorgvuldig is het te noemen dat een roc een studente in het kader van een opleiding laat deelnemen aan een risicovolle kartwedstrijd, terwijl dat voor deze opleiding niet noodzakelijk of nuttig is? In die richting denkt ook advocaat-generaal Spier, die uitgebreid is ingegaan op het aspect 'gevaarstelling' en die terugverwijzing naar een Hof adviseerde om alsnog te laten beoordelen of het roc op die grond aansprakelijk zou zijn. Door de wijze van procederen, is dit aspect echter niet door een rechter beoordeeld. In dit artikel zal ik eerst ingaan op de mogelijke verzekeringsplicht van het aangesproken roc en van scholen in het algemeen. Vervolgens zal ik de mogelijke aansprakelijkheid van scholen bespreken wegens het faciliteren van een gevaarzettende activiteit als karten en kom ik tot een conclusie. Hoewel dit artikel is geschreven naar aanleiding van het voornoemde arrest, met het roc in de hoofdrol, is het niet uitsluitend van belang voor BVE. De eventuele verzekeringsplicht alsook de mogelijke aansprakelijkheid van scholen bij gevaarzettende activiteiten is voor alle sectoren relevant, zo ook voor het PO en het VO.

2. Verzekeringsplicht?

De studente betoogde ten eerste dat zij op grond van de OER mocht verwachten dat het roc een voor deelname aan de kartwedstrijd adequate verzekering zou hebben gesloten. Deze stelling slaagde niet. Voorop stond dat het roc een (kennelijk uitgebreide, mogelijk zelfs de meest uitgebreide) ongevallenverzekering had gesloten.² Deze verzekering bood geen dekking voor snelheidswedstrijden met motorvoertuigen. Dit is een veel voorkomende uitsluiting, niet alleen in ongevallenverzekeringen, maar ook in schadeverzekeringen, zoals autoverzekeringen. Ik vraag mij zelfs af of deelname aan een snelheidswedstrijd voor motorvoertuigen wel te verzekeren is, anders dan voor professionele coureurs. De door het roc gesloten ongevallenverzekering zal overigens ongetwijfeld – alleen al door een specifieke dekkingsomschrijving – nog andere beperkingen van dekking hebben gehad, zoals bij alle verzekeringen het geval is. De mededeling van het roc in de OER, dat een ongevallenverzekering was gesloten die van kracht was bij schoolse activiteiten, is in dat licht ongenueanceerd te noemen, omdat deze mededeling – taalkun-

* mw.mr. B.M. Paijmans is advocaat bij KBS Advocaten en docent/onderzoeker aan de Universiteit Utrecht. Zij doet promotieonderzoek naar de civielrechtelijke aansprakelijkheid van scholen jegens leerlingen.

dig gezien – de suggestie wekt dat de ongevallenverzekering dekking zou bieden voor alle activiteiten die in het kader van het onderwijs werden georganiseerd. Hof en Hoge Raad hebben het roc niet taakkundig op deze mogelijk ondoordachte mededeling afgerekend, maar hebben de mededeling – in lijn met vaste jurisprudentie – nader uitgelegd met inachtneming van de bedoelingen en redelijke verwachtingen van de partijen. Via “het feit van algemene bekendheid”³ dat ‘ongevallenverzekeringen beperkingen en uitsluitingen van dekking plegen te kennen, in het bijzonder voor risicovolle activiteiten’ mocht de OER ‘niet in die zin’ begrijpen dat de verzekering voor alle activiteiten onbeperkte dekking zou bieden.⁴

De uitkomst is te begrijpen en te billijken onder meer in het licht van de gevolgen die een andere uitkomst – ook buiten dit geval – zou hebben. Er zijn immers veel bepalingen in algemene voorwaarden en in overeenkomsten, die de aansprakelijkheid beperken en daarvoor in het algemeen verwijzen naar verzekeringsdekking.⁵ Indien degene, jegens wie die bepaling geldt, met een taakkundige uitleg een onbeperkte verzekeringsdekking zou mogen verwachten, zou dit verstrekkende gevolgen hebben voor de partijen die dergelijke bepalingen hanteren. Zij zouden alsdan altijd aansprakelijk zijn tot het bedrag dat een verzekering zonder enige beperking zou hebben gedekt; dat lijkt mij – en zo ook A-G Spier – een onwenselijke situatie.

De studente betoogde ten tweede dat zij ook los van de OER mocht verwachten dat het roc een verzekering zou hebben gesloten die eventuele schade tijdens de kartwedstrijd zou hebben gedekt. Deze stelling slaagde evenmin. Voorop staat dat op onderwijsinstellingen geen wettelijke verplichting rust een ongevallenverzekering te sluiten. De WPO verplicht basisscholen ex art. 45 – behoudens ontheffing vanwege godsdienstige of levensbeschouwelijke overtuiging – wel om een aansprakelijkheidsverzekering te sluiten ten behoeve van de toezichthouders tijdens tussenschoolse opvang. En het Inrichtingsbesluit WVO verplicht middelbare scholen ex artt. 30a en 35 ook om door middel van een (maatschappelijke) stage-overeenkomst met leerling en stageaanbieder af te spreken wie de verzekering ‘tegen het financiële risico van ongevallen en tegen wettelijke aansprakelijkheid van de leerling’ zal sluiten. Er rust evenwel geen algemene verplichting op onderwijsinstellingen om een ongevallenverzekering te sluiten.

Wel is het een (goed) gebruik van onderwijsinstellingen om zowel een aansprakelijkheids- als een ongevallenverzekering te sluiten. Een student mag hierop evenwel niet zonder meer vertrouwen, zo leert het arrest. De Hoge Raad formuleert in dit arrest expliciet dat de zorgplicht van scholen niet zo ver reikt. Wellicht is dit voor velen in het onderwijsveld een zeer logische beslissing, doch met het oog op de zorgplicht van werkgevers, waarvoor de Hoge Raad (wel) een buitenwettelijke verzekeringsplicht heeft aanvaard, was een andere uitkomst wellicht ook mogelijk geweest. De Hoge Raad heeft in de afgelopen jaren met een aantal arresten opgelegd dat van een werkgever gevergd kan worden zorg te dragen voor een behoorlijke verzekering ten behoeve van een werknemer met betrekking tot schade die werknemers in verband met hun werk kunnen lijden (a) indien zij als bestuurder van een motorvoertuig betrokken raken bij een verkeersongeval, (b) indien zij als fietser of voetganger schade lijden door een ongeval waarbij een voertuig is betrokken en (c) indien zij als fietser schade lijden als gevolg van een eenzijdig ongeval.⁶ Deze verzekeringsplicht is recent een halt toegero-

pen bij een werknemer die als voetganger gewond raakte bij een eenzijdig ongeval, door uit te glijden; hiervoor geldt deze niet.⁷

Mijns inziens kan een school in de zorg voor haar leerlingen niet op één lijn worden gesteld met een werkgever in de zorg voor zijn werknemers en is de uitspraak ook ten aanzien van deze stelling zeer terecht. Een werkgever schakelt werknemers in uitsluitend voor eigen gewin (het zogenoemde profijtbeginnsel), zodat op hem een zware zorgplicht rust voor de veiligheid van die werknemers, zeker als deze in het kader van hun werkzaamheden aan bijzondere gevaren worden blootgesteld. En hoewel op scholen (ook) een bijzondere zorgplicht rust voor de gezondheid en veiligheid van hun leerlingen heeft een school geen winstoogmerk, doch veeleer een maatschappelijk doel, en is de zorgplicht alleen al daarom minder zwaar dan die van de werkgever.

Er rust geen algemene verplichting op onderwijsinstellingen om een ongevallenverzekering te sluiten. Wel is het een (goed) gebruik van onderwijsinstellingen om zowel een aansprakelijkheids- als een ongevallenverzekering te sluiten. Een student mag hierop evenwel niet zonder meer vertrouwen, zo leert het arrest.

De studente betoogde ten derde dat het roc haar vooraf had moeten waarschuwen dat de ongevallenverzekering geen dekking zou bieden voor een ongeval tijdens de kartwedstrijd. Deze stelling krijgt in het arrest weinig aandacht; ook ik za hierop – vanwege de lengte van dit artikel – niet nader ingaan. Wel merk ik hierover op dat, als de stelling toch succesvol zou zijn geweest, deze waarschijnlijk niet tot aansprakelijkheid van het roc zou hebben geleid. De studente had daarvoor mijns inziens tevens moeten bewijzen dat zij – indien zij door het roc wel volledig en naar behoren was geïnformeerd over de ‘gebrekkige’ verzekering – van deelname aan de kartwedstrijd zou hebben afgezien. Ik verwijs hiervoor naar de zogenoemde informed consent-arresten in het kader van medische aansprakelijkheid.⁸ De kans dat de studente in dit bewijs zou zijn geslaagd, acht ik klein, omdat een kartwedstrijd op studenten waarschijnlijk een grote aantrekkingskracht uitoefent. Over de hoeveelheid studenten die heeft gekozen voor de wedstrijd geeft het arrest evenwel geen informatie, zodat op dit punt geen uitsluitel te geven is.

3. Aansprakelijkheid wegens gevaarstelling?

Zoals gezegd, rust op scholen jegens hun leerlingen een bijzondere zorgplicht. Bij gebreke van een specifieke bepaling alsook vanwege de onduidelijkheid over het bestaan van een overeenkomst tussen scholen en leerlingen wordt deze zorgplicht doorgaans afgeleid uit art. 6:162 BW, de onrechtmatige daad, meer in het bijzonder de derde grondslag hiervan: een doen of nalaten in strijd met hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt. Deze derde grondslag wordt ook wel de zorgvuldigheidsnorm genoemd, voor scholen kortweg ‘de zorgplicht’. Rechters verwoorden de zorgplicht van scholen veelal aldus: ‘In het algemeen gesproken rust op een leraar een bijzondere zorgplicht onder meer ten aanzien van de gezondheid en de veiligheid van de leerlingen, die aan zijn zorg zijn toevertrouwd en onder zijn toezicht staan.’

Deze open norm wordt nader ingevuld door eveneens in de jurisprudentie geformuleerde normen over (on)zorgvuldig handelen, niet specifiek ten aanzien van scholen. Dit betreft primair het arrest *Kelderluik*,⁹ waarin de heer Sjouwerman flesjes ophaalde in een Amsterdams café en daartoe een kelderluik in de vloer had geopend. Hij liet dit luik open, ook toen hij daarvan wegliep, richting de bar. Een bezoeker van het café, op weg naar het toilet, viel door het geopende luik in de kelder en brak zijn been. De Hoge Raad formuleerde in het arrest vier criteria, in de jaren daarna 'de Kelderluikcriteria' genoemd, die anno 2012 nog altijd even actueel zijn in situaties van gevaarzettend handelen. Ter beoordeling van de vraag in hoeverre iemand die een gevaarzettende situatie in het leven roept rekening moet houden met de eventuele onoplettendheid en onvoorzichtigheid van anderen, en daartoe bepaalde veiligheidsmaatregelen moet nemen, zijn naar het oordeel van de Hoge Raad de volgende criteria van belang: (A) de mate van waarschijnlijkheid waarmee de niet-inachtneming van de vereiste oplettendheid en voorzichtigheid kan worden verwacht, (B) de hoegrootheid van de kans dat daaruit ongevallen ontstaan, (C) de ernst die de gevolgen daarvan kunnen hebben, en (D) de mate van bezwaarlijkheid van de te nemen veiligheidsmaatregelen. Daarbij wordt veelal vooropgesteld de norm die de Hoge Raad in het latere arrest *Zwiepande tak*¹⁰ formuleerde: niet reeds de enkele mogelijkheid van een ongeval doet gedrag onrechtmatig zijn; gevaarscheppend gedrag is slechts onrechtmatig indien de mate van waarschijnlijkheid van een ongeval zo groot is, dat de dader zich naar maatstaven van zorgvuldigheid van dat gedrag moet onthouden. En uit andere jurisprudentie van de Hoge Raad kan ten slotte worden afgeleid dat de aard van de gedraging van invloed is op de zwaarte van de zorgvuldigheidsnorm. Indien een gedraging gevaarzettend is, noopt de zorgvuldigheidsnorm tot het voordien nemen van voorzorgsmaatregelen. Hoe gevaarzettender de gedraging, hoe vergaander – mijns inziens – de verplichting om voorzorgsmaatregelen te nemen, met als ultimatum remedium de situatie dat de zorgvuldigheid vereist dat van de gevaarzettende gedraging moet worden afgezien.¹¹

Ook leert het arrest dat scholen lange procedures kunnen voorkomen door duidelijker te zijn over de inhoud van de (al dan niet) gesloten verzekeringen. In de huidige maatschappij waarin de meeste scholen een eigen website hebben, zal het bijvoorbeeld weinig moeite kosten om de polisvoorwaarden als pdf beschikbaar te stellen, zodat leerlingen en ouders deze desgewenst rechtstreeks kunnen inzien.

Terugkerend naar de casus volgt de prangende vraag: heeft het roc in strijd met zijn zorgplicht gehandeld door de kartwedstrijd op te nemen in het sportprogramma? Het deelnemen aan een kartwedstrijd is zonder meer een risicovolle, in de woorden van de Hoge Raad 'een gevaarzettende', activiteit. Zoals A-G Spier ons voorhoudt, ontstaan er gedurende 100.000 uren karten 490 'letsels' tegen 9,7 tijdens hetzelfde aantal sporturen. Het is daarbij moeilijk om karten enig nut toe te dichten. Nut of noodzaak van een gevaarzettende gedraging is ook een relevante factor bij de beoordeling van de mogelijke onrechtmatigheid van deze gedraging. Denk bijvoorbeeld aan een operatie die de chirurg niet voor zichzelf, maar juist ten behoeve van de gezondheid van de patiënt verricht. En denk, in het onderwijs, aan bewegingsonderwijs dat op zichzelf veelal gevaarzettend is, maar wordt gegeven ten behoeve van de ontwikkeling

van leerlingen. Het nut van karten zie ik al niet in het algemeen, maar in elk geval niet bij een administratief-juridische opleiding zoals in casu, voor welke succesvolle afronding deelname aan een kartwedstrijd niet nuttig of noodzakelijk is. Daar staat tegenover dat een 17-jarige student ook een eigen verantwoordelijkheid heeft – en de ouders voor de minderjarige student – en de studente zelf heeft gekozen voor deelname aan de wedstrijd, terwijl kennelijk ook andere, minder risicovolle activiteiten studiepunten zouden hebben opgeleverd.

Naar welke kant de weegschaal zou zijn doorgeslagen indien de vordering (ook) op grond van gevaarzetting aan de rechter zou zijn voorgelegd, is niet met zekerheid te zeggen. Ik sluit echter zeker niet uit dat het tot aansprakelijkheid van het roc zou hebben geleid. Scholen zou ik daarom adviseren voorafgaand aan het organiseren van gevaarzettende activiteiten zeer goed te overdenken in hoeverre de activiteit een risico op (zwaar) letsel meebrengt, mede met het oog op de leeftijd en het ontwikkelingsniveau van de leerlingen, welk (noodzakelijk) nut de activiteit heeft voor de specifieke opleiding en/of beoogde ontwikkeling van de leerlingen – en daarmee: of de gevaarzetting dus in enigerlei wijze wordt gerechtvaardigd – en ten slotte welke voorzorgsmaatregelen, vooral ter beperking van eventueel letsel, kunnen en moeten worden genomen. Niet alleen kan dit tot gevolg hebben dat het onderwijs veiliger wordt; ook het aansprakelijkheidsrisico van de school neemt af.

4. Conclusie

Een algemene plicht voor scholen tot het sluiten van een ongevallenverzekering voor risicovolle activiteiten kan niet zonder meer worden aanvaard, zo blijkt uit dit arrest. De zorgplicht van scholen reikt niet zo ver. Ook leert het arrest dat scholen lange procedures kunnen voorkomen door duidelijker te zijn over de inhoud van de (al dan niet) gesloten verzekeringen; duidelijker dan het roc in dit geval is geweest met de korte mededeling in de OER. In de huidige maatschappij waarin de meeste scholen een eigen website hebben, zal het bijvoorbeeld weinig moeite kosten om de polisvoorwaarden als pdf beschikbaar te stellen, zodat leerlingen en ouders deze desgewenst rechtstreeks kunnen inzien. En ten slotte is het arrest een goed aanknopingspunt om de in het kader van het onderwijs aangeboden (gevaarzettende) activiteiten onder de loep te nemen en te toetsen aan de bijzondere zorgplicht die op scholen rust voor de gezondheid en de veiligheid van hun leerlingen. Hoewel deze zorgplicht zeker geen risicoaansprakelijkheid meebrengt, rust er op scholen van oudsher wel een verantwoordelijkheid voor hun leerlingen, mede met het oog op de onvoorspelbaarheid van (jonge) kinderen. Zoals annotator Brunner in dit verband al eens opmerkte: 'Uit een oogpunt van veiligheid voor kinderen is het m.i. beter niet te zeer te vertrouwen op hun angst voor gevaren en integendeel uit te gaan van hun onvermogen gevaren te zien.'¹²

Noten

1. HR, 28 oktober 2011, LJN: BQ2324. Zie ook in dit nummer Jurisprudentie Onderwijswetten, uitspraak 1.
2. Een ongevallenverzekering is een sommenverzekering ex art. 7:964 BW. Een dergelijke verzekering dekt nooit de volledige schade die wordt geleden, maar geeft uitsluitend recht op een (beperkte) uitkering, een som, indien een ongeval plaatsvindt dat gedekt is onder de verzekering en tot blijvend letsel leidt. Een sommenverzekering is te on-

- derscheiden van een schadeverzekering ex art. 7:944 BW, zoals de aansprakelijkheidsverzekering dat is. Een aansprakelijkheidsverzekering leidt echter pas tot uitkering indien een verzekerde (zoals het roc) wettelijk aansprakelijk is jegens een benadeelde (zoals de studente). Het voordeel van een sommenverzekering is dat deze, hoewel niet de werkelijke schade dekkend, onafhankelijk van aansprakelijkheid toch tot uitkering leidt bij het zich verwezenlijken van een verzekerd voorval.
3. Op grond van art. 149 lid 2 Rv mag een rechter ambtshalve feiten van algemene bekendheid aan zijn beslissing ten grondslag leggen, ongeacht of deze zijn gesteld. Deze feiten behoeven geen bewijs.
 4. De zinsopbouw van het Hof lijkt een verwijzing te zijn naar het arrest *Haviltex* (HR 13 maart 1981, NJ 1981, 635), op grond waarvan een overeenkomst niet uitsluitend taalkundig mag worden uitgelegd; tevens moet worden gekeken naar de zin die partijen over en weer redelijkerwijs aan deze bepalingen mogen toekennen en op hetgeen zij redelijkerwijs van elkaar mogen verwachten. Tussen deze *Haviltex*-norm en de veelal daartegenover gestelde CAO-norm, die wordt gehanteerd indien een derde niet betrokken is bij het opstellen van een bepaling (en die verkort vermeld een objectieve, taalkundige uitleg tot maatstaf neemt) is inmiddels een brug geslagen door de arresten HR 20 februari 2004, NJ 2005, 493 m.nt. CEdP en HR 2 februari 2007, NJ 2008, 104 m.nt. CEdP. Hiermee is, zoals A-G Spier ook uiteenzet (sub 6.9-6.14 van zijn

- conclusie) een geobjectieerde of genuanceerde *Halviltex*-norm gecreëerd. Het Hof heeft deze norm ten grondslag gelegd aan de uitleg van de OER.
5. A-G Spier noemt in zijn conclusie sub 5.5.1 als voorbeeld de exoneraties (beperkingen van aansprakelijkheid) van beroepsbeoefenaren en de standaardvoorwaarden van fabrikanten en leveranciers, waarin doorgaans vermeld wordt dat de aansprakelijkheid wordt beperkt tot hetgeen door de aansprakelijkheidsverzekering wordt gedekt.
 6. Vgl. HR 1 februari 2008, NJ 2009, 330 (*Maasman/AKZO Nobel*), HR 1 februari 2008, NJ 2009, 331 (*Kooiker/Taxicentrale Nijverdal*); HR 12 december 2008, NJ 2009, 332 (*Maatzorg/Van der Graaf*); HR 19 december 2008, NJ 2009, 333 (*Gündogdu/Frans Mulder Fastfood*); HR 19 december 2008, NJ 2009, 334 (*Autoster Bergen/Hendriks*).
 7. HR 11 november 2011, LJN: BR5215 (*TNT Post/Verweerster*).
 8. Vgl. HR 23 november 2001, NJ 2002, 386(I/*Stichting gezondheidszorg*); HR 23 november 2001, NJ 2002, 387 m.nt. *JBMV (N/P)*; HR 23 april 2010, *RvdW 2010, 573*.
 9. HR 5 november 1965, NJ 1966, 136 m.nt. (*Kelderluik*).
 10. HR 9 december 1994, NJ 1996, 403 m.nt. *CJHB (Zwiepende tak)*.
 11. Vgl. bijvoorbeeld HR 9 maart 1971, NJ 1973, 464 m.nt. *PZ (Boerenleenbank/Van de Reek)*; HR 20 maart 1992, NJ 1993, 547 m.nt. *CJHB (Diemen/Rep-tax; Bussluis)*; HR 14 juli 2000, NJ 2001, 417 m.nt. *JH (Geertsema/De Niet)*.
 12. HR 25 september 1981, NJ 1982, 254 m.nt. *CJHB (Smit/Royal; laadschop)*.